

ד"ת שהרציתי לכבוד דודתי מרת מינדל עטרא תחי'

(לרגלי חגיגת יום ההולדת המאה שלה עמוע"ש)

1. במס' אבות סופ"ה, "בן תשעים לשוח, בן מאה כאילו מת ועבר ובטל מן העולם". לכאורה התנא משמיענו שבן תשעים כבר אפס כחותיו, ובן מאה הוא "עובר בטל" (בטוי באידיש שודאי משנה זו היא המקור לו).

2. ואין זה אלא דבר תימה: הלא כל אלה הגילים שקדמו להם זכו ליחס של כבוד ונימוס, כג' בן חמש למקרא, בן ארבעים לבינה וכד', ולמה זה ישפך התנא רותחין על זקנים מופלגים?

3. ולא עוד, אלא שיש לי מקורות להפריך מה שכתב התנא:

(א) מן התורה: על משה רבנו כתבה התורה, "לא כהתה עינו ולא נס לחה" -- ומשה היה אז כבר בן מאה ועשרים!

(ב) הנביא ישעיהו (ס"ה-כ'): "כי הנער בן מאה שנים ימות והחוטא בן מאה שנה יקולל" -- וכי יקוה "נער" להגיע לגיל מאה ולמות אחר שכבר "כאילו מת עבר ובטל מן העולם?" ומי יקלל אדם ש"חטא בן מאה" (דהיינו, שלא הגיע לגיל זה) אם בן המאה הוא "עובר בטל"?

(ג) ונוסף לעבר ונבואה על העתיד, יש לנו טקסט בהוה -- הדודה מינדל בעצמה שאנו חוגגים היום יום ההולדת המאה שלה: ב"ה, למרות חולשתה הגופנית, מוחה עז, זכרונה כ"בור סוד שאינו מאבד טיפה", וכחותיה השכליים בריאים עד להפליא. ועל כגון זו ייאמר שהיא "עובר בטל" וכמת תיחשב? אתמהא!

4. אלא נראה שפשט זה שקבלנו כהנחה, ושהוא הפשט הסטנדרטי, אינו אלא טעות.

5. התנא במשנתנו אמנם ממשיך למנות ולספור בכבוד גדול את מה שמאפיין --או, יותר טוב, מה שצריך לאפיין-- כל גיל וגיל. בן חמש צריך ללמד חומש, ובן ארבעים מוכרח שיגיע לידי בינה, וכו', וכך: בן תשעים לשוח, דהיינו, אחרי שעבר שנות השמונים שהם "גבורות", בהם יתפאר במזלו ששחק עליו ונתן לו אריכת ימים ושנים, מוכרח להגיע לידי תפיסת עולם שמכיר מרכזיותו של האלקים בעולם, שעלינו להשתחוות לפניו בכל עת ובכל שעה. (ואמנם, במקום אחר הארכתי להראות שזוהי הלכה בסוף מסכת תמיד ועי' ברא"ש שם, שהשתחווי' בסוף כל עבודה במקדש היא חלק אינטגרלי של העבודה עצמה, ו"בן תשעים לשוח" משמעותו הוא איפא: בן תשעים צריך להגיע לידי הכרה זו שכל החיים הם המשך אחד של עבודת ה' ועכשיו כשהוא מגיע לידי זקנה מופלגת עליו להשתחוות...ואכמ"ל).

6. ובכן, הוא הדין ל"בן מאה כאילו מת ועבר ובטל מן העולם". דרך כלל, כל בשר ודם הוא בחינת "אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים", אינו יכול להמלט מעצם אשר למרות היותו "בריי" שפלה ואפלה", הכל בחייו סובב והולך סביב ה"אנכי" שלו, כאילו הוא עומד במרכז העולם, כאילו "אני ואפסי עוד". וזה פוגם לחלוטין בתפיסתו את האמת לאמיתה, מעקם את השקפתו על החיים ומסלף את גישתו לאלקים ואדם. אבל אדם שהגיע למאה שנים חייב להכיר את האמת הטהורה והחכמה הנשגבה שמרכז העולם וצירו הוא הא-ל יתב' ולא בן תמותה, ו"איזהו חכם מי שמכיר את מקומו". בן מאה כבר אסף נסיון ותבונה להשכיל ולדעת שהחיים האגואיסטיים תחילתם בשקר וסופם בהזיות מרות, ואין לו לאדם ידיעה יותר אמיתית ויותר יעילה מלהשקיף על כל החיים כאילו הוא כבר הסתלק מן ההוייה הרוחנית, כאילו כבר מת ועבר ובטל מן העולם, ואין לו שום נגיעה ופנייה אישית של אנכיות, ואז מגיע לידי חכמה אמיתית בהתבוננו על העולם באוביק-טיביות טהורה! "כאילו מת" הוא דרגה של שחרור מכבלי עצמו משך כל שנות החיים.

7. אנחנו זכינו שדודתנו הגיעה לידי מאה שנים וזכתה לחכמה עילאית זאת לדעת לא רק באופן מפשט ותיאורטי, אלא באופן אישי מתוך לבה ונפשה, באופן קיומי, את מקומו של האדם עלי אדמות, השקפה שיש לה כל כך הרבה השלכות בעיצוב המדות של האדם, ואנו מגישים לה לא רק מז"ט וברכות "עד מאה ועשרים שנה", אלא גם עומדים לפניה כתלמיד בפני רבו, שהלא מבחינה זו שהצעת, כבר הגיעה הדודה לבת-מאה מלפני הרבה שנים...